

introducing knowledge of the religion of Islam into crosswords evaluating general knowledge. The main themes of the religious crosswords are established and analyzed. The lexemes and phrases sacralized in the titles and the texts of the crosswords are determined.

Keywords: *crossword text, sacralization, coding, answer, religion and language.*

УДК 001.4:292.11:81'253

Попович Н.М., ст.викл., асп.,
ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ ТРИНІТАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СЕРЕДИНИ IV СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено жанрово-стилістичним особливостям перекладу давньогрецької тринітарної термінології середини IV століття. Публікація ілюструє вибрані результати зіставного аспектного перекладознавчого аналізу перекладу форм та похідних давньогрецького дієслова 'вфіотѣи як основного термінотворчого засобу гнізда тринітарних термінів у патристичній літературі IV століття. Зіставний аналіз вказує на неадекватності перекладу дієслова 'вфіотѣи та ілюструє вплив літературного виду на переклад тринітарного терміна.

Ключові слова: *конфесійний переклад, конфесійний стиль, дієслово 'вфіотѣи, давньогрецькі тринітарні терміни, літературні види та жанри, патристична література.*

У сучасних наукових дослідженнях дедалі актуальнішими стають дослідження перекладів творів конфесійного стилю – одного з функціональних стилів української літературної мови [Мацько 2003]. Українські наукові центри, інститути, кафедри університетів та окремі учені виконали численні переклади та продовжують працювати над перекладами творів конфесійного стилю з класичних та сучасних іноземних мов. За умов відродження богословської освіти і науки на державному рівні в Україні відроджується традиція конфесійного перекладу творів різних епох та мов [Клименко 2014, 103-110]. Як наслідок,

українські терміносистеми активно поповнюються термінами з текстів різних релігійних деномінацій. За таких обставин постала проблема номінації, систематизації та усталення української християнської богословської терміносистеми.

У різних аспектах проблематику перекладу, номінації та усталення українських релігійних термінів досліджували Г.В. Баран (віршована молитва), С.М. Білик (релігійно-філософська термінологія Григорія Богослова), С. В. Бібла (церковна термінологія), І. В. Грималовський (християнсько-релігійна термінологія), Є. Г. Жерновой (релігійна термінологія на матеріалі сучасної французької мови), Ю. В. Осінчук (богослужбово-обрядова лексика), Н. В. Пуряєва (церковно-обрядова термінологія), М. М. Скаб (богословська термінологія), Ю.О. Чернишова (сучасні італійські релігійні тексти) та інші.

Постановка проблеми. У цьому дослідженні порушено проблему перекладності та номінації давньогрецьких тринітарних термінів середини IV століття як складника української християнської богословської терміносистеми, запропоновано теоретичні шляхи її вирішення за допомогою зіставного аспектного перекладознавчого аналізу як ключового методологічного підходу критики конфесійного перекладу. Запропоновано нову концепцію оцінки конфесійного перекладу, що базується на поділі інформації тексту конфесійного стилю на три роди: 1) концептуально-трансцендентну; 2) іманентно-формальну (предметно-логічну); 3) суб'єктивну [Некряч-Чала 2010, 9]. За цією класифікацією тексти конфесійного стилю умовно розподіляються на дві групи: тексти, які містять інформацію першого і другого роду (апологетичний, догматичний, екзегетичний літературні види) і тексти, які містять в основному інформацію першого та третього роду (моральний, аскетичний, літургійний літературні види) [Некряч-Чала 2008, 9-10].

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що його результати становлять внесок у вивчення проблем перекладу давньогрецької тринітарної термінології в межах текстів різними – близькоспорідненими і неблизькоспорідненими – мовами (східнослов'янськими українською і російською,

германськими англійською і німецькою, романською італійською), особливостей формування їх канонічних конфесійних стилів. Аналіз лексико-семантичних полів "реальності існування" і "становлення", утворюваних похідними від давньогрецького дієслова $\epsilon\upsilon\phi\acute{\iota}\sigma\tau\eta\mu\iota$, поглиблює та об'єктивує висвітлення напрямків розвитку лексичних значень цих термінів конфесійного стилю завдяки генералізації значень, збільшення ступеня їхньої абстрактності і концептуалізації.

У цій статті розглянуто один аспект зіставного аспектного перекладознавчого аналізу – жанрово-стилістичний – на матеріалі давньогрецької християнської догматичної літератури 351-362 років.

Об'єктом дослідження є давньогрецька тринітарна термінологія середини IV століття. **Предметом дослідження** є особливості відтворення давньогрецького дієслова $\epsilon\upsilon\phi\acute{\iota}\sigma\tau\eta\mu\iota$ як найважливішого термінотворчого елементу гнізда тринітарних термінів IV століття.

Метою дослідження є зіставлення існуючих перекладів давньогрецького дієслова $\epsilon\upsilon\phi\acute{\iota}\sigma\tau\eta\mu\iota$ сучасними мовами (німецькою, англійською, італійською, українською, російською), систематизація українських його відповідників з метою уникнення двозначності, виокремлення особливостей перекладу тринітарних термінів в світлі жанрової класифікації текстів патристичної літератури середини IV століття, що згодом стала каноном для наслідування у перекладній та оригінальній літературах.

Давньогрецька тринітарна термінологія середини IV століття є складником фахової мови догматичного богослов'я, яке включає такі дисципліни як фундаментальне та тринітарне богослов'я, христологія, сотеріологія, есхатологія тощо. Давньогрецька тринітарна термінологія є *ядром* термінологіки тринітарного богослов'я, а *периферією* є терміни інших галузей християнської богословської науки: морального богослов'я, гомілетики (пасторального богослов'я), екзегетики Старого та Нового Заповіту, літургії (літургійного богослов'я), історії церков та релігійних деномінацій тощо.

Давньогрецьку тринітарну термінологію середини IV століття представлено у працях християнських авторів патристичної літератури. "Золотий вік патристичної літератури" [Young 2008, 251] – саме таку назву отримала християнська література IV-V століть завдяки вагомому літературному та богословському внеску в скарбницю світової літератури. Це праці авторитетних богословів, здебільшого апологетичного та догматичного літературного виду, оформлені у жанрово-стилістичну упаковку, що була типова для античної класики.

Конфлікт релігійно-культурних традицій християнства та греко-римського надбання створив антиподи у формі літературного вираження: Богоявлення, передання і Біблія проти класичної літератури. Переслідування і заборони християнського самовираження в тогочасних школах ще більше спонукали християнських авторів створювати якісно нову літературу: класичну за звичними для тогочасного суспільства жанрами і стилем та християнську за змістом [Young 2008, 252]. Завдяки процесу змішування двох культур – християнської і поганської – патристична література IV-V століть успадкувала максимум жанрово-стильових особливостей греко-римської літератури і репрезентує унікальні жанри конфесійного стилю, що стали прикладом для наслідування іншими епохами та мовами християнського літературного надбання.

Ми дотримуємося класифікації патристичної літератури IV-V століть за такими літературними видами: апологетичний, догматичний, моральний, аскетичний, екзегетичний [Young 2008, 254]. Саме в кінці IV століття утверджується літургійний вид [Арранц 2003, 54-79]. Відповідно до цієї класифікації виникають преференції щодо можливостей і переваг збереження цілісності інформації під час перекладу. Тринітарні терміни в апологетичному або догматичному літературному виді твору конфесійного стилю є ядерними мовними засобами, носіями концептуально-трансцендентної інформації. Збереження цієї інформації тексту оригіналу в тексті перекладу повинно бути головною метою перекладача.

На матеріалі оригінальної та перекладної патристичної літератури середини IV століття, використаному у дослідженні,

виокремлюємо такі жанри апологетичного та догматичного виду: *кредо* або *символ віри* (Нікейський Символ Віри 325 року, кредо Антіохійського собору 345 року, перша та друга Сірмійські формули 351 та 357 років тощо), *томус* або *сувій* (*Томус до Антіохійців* св. Афанасія Олександрійського), *слово* (*Три слова проти Аріан* св. Афанасія), *епістола* (*Епістола Василя Анкірського та Григорія Лаодікійського* 358 року, *Чотири листи до єпископа Серапіона* св. Афанасія тощо), *коментар* (екзегетичний вид) (*Тлумачення на Псалми* св. Афанасія), *виправдання/засудження* (*Засудження Діонісія* св. Афанасія), *церковна історія* ("Церковна історія" Сократа Схоластика), *проти ересей* (*Панарій* Епіфанія Кіпрського), систематичний виклад догматів віри (Трилогія "Джерело знань" Іоана Дамаскіна).

Найвиразніше тексти конфесійного стилю характеризує його лексичний склад. В цьому дослідженні звернемо увагу на спеціальний лексичний склад конфесійного стилю – тринітарні терміни. Їх часте уживання притаманне проаналізованим нами текстам.

Одним із ключових термінотворчих лексичних засобів давньогрецької тринітарної термінології як ядра фахової мови тринітарного богослов'я IV століття є дієслово *ὑφίστημι*.

В результаті кількісних підрахунків у 16 текстах, форми та похідні дієслова *ὑφίστημι* ужито 96 разів. З них похідний віддієслівний іменник *ὑπόστασις* ужито 63 рази, що майже втричі більше від уживання дієслівних та дієприкметникових форм дієслова *ὑφίστημι* (23 рази).

Із усіх випадків уживання дієслова *ὑφίστημι*, зафіксовано лише п'ять випадків нетермінологічного уживання його форм та похідних, що свідчить про майже повну термінологізацію цього дієслова в IV столітті.

Слід відзначити часті випадки трансформаційного способу відтворення дієслівних форм через відсутність еквівалентів або наявність неповних синонімів-відповідників у мові перекладу, що притаманно для перекладу дієслівних та дієприкметникових форм. Частими випадками перекладу є способи транскодування (здебільшого це транслітерація і транскрипція), які застосовано

для перекладу терміна ὑπόστασις (англ.: hypostasis; нім.: Hypostase; італ.: ipostasi; рос.: ипостась; укр.: іпостась).

У зв'язку із засвоєнням терміна ὑπόστασις способом транскодування як єдиним адекватним способом його відтворення, нами було виявлено такі неадекватності перекладу: 1) переклад терміна ὑπόστασις як "essence", "substance" та "being" англійською мовою; 2) переклад терміна ὑπόστασις як "die Person" німецькою мовою; 3) переклад терміна ὑπόστασις як "істота" українською мовою; 4) переклад терміна ὑπόστασις як "sostanza" італійською мовою.

Конфесійний стиль української літературної мови успадкував жанрово-стильову різноманітність візантійської християнської літературної традиції за посередництвом староболгарських та церковнослов'янських перекладів. Цю жанрово-стильову різноманітність було засвоєно не лише в літературі церковного та релігійного уживання, а й художньою літературою, про що свідчить історія української художньої літератури.

Переклад давньогрецьких тринітарних термінів тексту конфесійного стилю залежить від літературного виду самого тексту. Таким прикладом є переклад тринітарного терміна ὁμοούσιος (ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ) – єдиносущний/ єдиносущнісний з Отцем (англ.: consubstantial with the Father; нім.: wesensgleich dem Vater; італ.: consostanziale al Padre; рос.: единосущный Отцу; укр.: єдиносущний Отцю/єдиносущнісний з Отцем). Так в контексті богослужбової практики (літургійний вид), рекомендовано перекладати термін ὁμοούσιος як "єдиносущний", уживаючи церковнослов'янськ. В науковій богословській літературі пропонуємо використовувати український відповідник "єдиносущнісний", що утворився в українській мові способом калькування, на зразок італійської, англійської, німецької та російської.

Наше дослідження підкреслює необхідність проведення додаткових досліджень з використанням методу зіставного аспектного перекладознавчого аналізу, які повинні бути спрямовані на перекладацький доробок святоотцівської літератури епохи Вселенських Соборів (IV- VIII століття). Ця вимога пояснюється становленням всієї системи давньогрецьких

богословських термінів східного догматичного богослов'я до VIII століття та необхідністю номінації та систематизації давньогрецьких християнських богословських термінів в українській християнській богословській терміносистемі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арранц М. S.J. Избранные сочинения по литургике. Т. I. Таинства Византийского Евхология. – М.: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2003. – 616 с. 2. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови/ Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько. – К.: "Вища школа", 2003. – 464 с. 3. Некряч Т.Є., Чала Ю.П. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів. Для студентів перекладацьких факультетів вищих навчальних закладів: Навчальний посібник. – Вінниця:Нова Книга, 2010. – 195 с. 4. Неперервна філологія. Класичні, візантинологічні та неоелліністичні студії в Україні ХХ століття. // Клименко Н. та ін. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 269 с. 5. Young F. Classical genres and Christian guise; Christian genres in classical guise. // The Cambridge history of early Christian literature. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – P. 251- 258.

Попович Н.М., ст.препод., асп.,
ГВУЗ "Ужгородский национальный университет"

ЖАНРОВО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ДРЕВНЕГРЕЧЕСКОЙ ТРИНИТАРНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ СЕРЕДИНЫ IV ВЕКА

Статья посвящена жанрово-стилистическим особенностям перевода древнегреческой тринитарной терминологии середины IV века. Публикация иллюстрирует выборочные результаты сопоставительного аспектного переводоведческого анализа перевода форм и производных древнегреческого глагола 'ϕιςτηνι как основного терминотворческого средства гнезда тринитарных терминов в патристической литературе IV века. Сопоставительный анализ указывает на примеры неадекватного перевода глагола 'ϕιςτηνι, а также иллюстрирует влияние литературного вида на перевод тринитарного термина.

Ключевые слова: *конфессиональный перевод, конфессиональный стиль, глагол 'ϕιςτηνι, древнегреческие тринитарные термины, литературные виды и жанры, патристическая литература.*

Popovych N., Lecturer,
State University "Uzhhorod National University"

**GENRE AND STYLISTIC FEATURES OF TRANSLATION OF
ANCIENT GREEK TRINITARIAN TERMINOLOGY
OF THE MID-4TH CENTURY**

The article deals with the main features of Ancient Greek Trinitarian terminology translation. The investigation demonstrates a strong influence of classical literature genres on patristic literature of the 4th century.

The comparative aspect of translation applied to verb "ὁφίστημι" specifies a number of translation inadequacies and errors in the modern translations of Greek patristic literature of the 4th century.

Key words: *confessional translation, confessional style, verb 'ὁφίστημι, Greek Trinitarian terms, genres and forms of patristic literature.*

УДК 81'255.4

Радчук В. Д.,
доцент Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЯК ПЕРЕКЛАСТИ ПОЕТИЧНЕ "ЛЕДЬ-ЛЕДЬ"?

Студію присвячено з'ясуванню меж перекладності тонкощів поезії, зокрема з позицій неогумбольдтіанства. Пошук можливостей перекладу ілюструється практичними спробами-дослідами. Всупереч поширеній думці автор наводить докази того, що В. фон Гумбольдт і О. Потебня, вивчаючи самотність етномов, не були затягнутими скептиками щодо їхньої (і своєї творчої) здатності перевирозити будь-яку ідею.

Ключові слова: *переклад, поезія, ледь-ледь, перекладність, Гумбольдт, Потебня.*

Кожна мова здатна описувати саму себе або привертати увагу до своїх особливостей, щоб виразити щось інше. На цій її метамовній властивості будуються цілі твори чи ключові художні ефекти – детективні, драматичні, сміхові тощо. Робиться це іноді так тонко, що вперу застосувати тут літературознавчепоняття "лед-ледь". В. Шекспір грає омонімами